

EMLÉKEZTETŐ

A KIMŰVELT EMBERFŐRŐL

Részlet a Hitel című 1828–1829-es műből

SZÉCHENYI ISTVÁN

Hanem vegyük ezenkívül még a dolog pszichológiai részét is. Legmélyebb belső ihlet szerint úgy érezzük, mintha setéség bűnnek, világosság pedig erénynek volna kísérorője; s hol a fedezés szükséges, ott mindég rejténivalót, rútat s bűnöst szoktunk előre feltenni. S így azon béfejezéssel végzem ezen elmélkedésimet, hogy az egyesületek palladiuma a világosság; a tagoknak oly misége, hogy rájok az egyesülés sikeréből haszon is folyhasson, legyen erkölcsi, legyen markolható; s az egész egyetemnek kezesség adhatása.

A világosság áldott hasznát, tudom, nem tagadja senki, hozzuk azért újonnan emlékezetünkbe: hogy következés ok nélkül lehetetlen. – Nem igaz azért vagy legalább nem hihető, hogy egy külföldi magyar intézetekre tetemes áldozatokat tegyen anélkül, hogy valamely rejtett s mellékes célja ne legyen; s így csak honbeliektől várhatni hű járulást oly tárgyakhoz, melyek minden haszna erkölcsi s nem pénz. A perzsa, spanyol vagy kínai fog-e igen örülni magyar hazánk előmenetelén, ha áldozatiból rá semmi nyereség sem háramol, s az *actiájából* – részvényéből – ötet illető *dividende* – osztalék – nem egyéb erkölcsi örömnél? Ez természet ellen volna, s csak honáért munkálódhatnak ki-ki tisztább szándékából, magasabb célból.

Az egyetemnek kezesség adhatása pedig tagjainak erkölcsi s vagyonbeli súlyán alapulhat, úgy, hogy az egyesület a kormánynak azáltal legyen mindég keziben, nem azon értelemben, hogy ez abba avatkozzon, hanem hogy a részvevőket, ha nem jóra vezetné az intézet, test- és vagyonképpen is felelet alá vonhassa. Ha számos minden vagyonban szűkölködő külföldi nálunk titkon állana össze valamely szép s hasznos végbevitel végett, nem lehetnének-e szinte bizonyosak, hogy a szép és hasznos csak cégér, s egyedül önhaszon az egész szövetség alapja; s nem cselekszik-e bölcsen oly kormány, mely ily sarkalaton nyugvó társaságokat megsemmisít? S csak újabb időkben is, mily pestist

terjeszthetett volna a világra s még hazánkra is az ily elfajzott és setét összecsoportozások árja, ha azokat urunk hatalmas kézzel nem fojtotta volna el?

Ha ellenben számos hazafi, kik között sok jó birtokos, áll össze, s a nap legvilágosb sugárit keresve-keresvén egyesül valamely intézet felállítására, s *el nem savanyult ember természete szerint* elég jutalmat talál a közjő előmozdításában; akkor azokat a bölcs kormány, mint a tapasztalás mutatja is, összeállani s cselekedni minden akadály nélkül engedendi. Ezen utolsó állítást sok azért hozta volna csak kevés idő előtt még kérdésbe, mert imígy illendően gondolt kisurranni a hátulsó ajtócskán, s pár szomorú forintját megmenteni, melyet esztelenül vagy ízetlen örömekre s csak *magára* költ inkább, mint közjóra s hazája felemelésére. Hála az egeknek, hogy ezen bújódsi lyuk be van tapasztva, s így egy hátulsó ajtócskával kevesebbünk immár!

Minden, ami a hazafiakat nyilván gyűjti össze, még ha legcsekélyebb ok lenne is, hasznos és jó, s áldott következési számlálhatlanok. Koncentrációból – közepesülésből – foly – mondottuk – nemzetiség s ebből nemzeti erény. Összeköttetése s fejlődése ilyesek által eszközöltetik lépcsőnkint: A pusztán lakó, tán bámulására, némely jó oldalra talál a városiban, ez ellenben sok dicsőrnivalót, amit nem is gyanított, a gubásban. Számos hazafi, ki egymást hevesen gyűlölé s ezáltal az életnek vajmi sok, vissza soha nem térő pillanatait minden ok nélkül elkeseríté, végre megbékül, s ezentúl *egymással s nem egymás ellen dolgozik*. Az utazott, a sok faragatlan s – hogy egyenesen kimondjam – nem mindég józan szokások s előítéletek közt felnőtt mindég idehaza ülőben, ha közelebről nézi, sok szépet s fényest fog észrevenni, melynek a vastag rozsa nem engedi távulra is tündöklését. Az pedig, ki körülállási miatt hazáját soha kívülről, de csak mindég belülről láthatá, lassan-lassan tán pirulva fogja megvallani: hogy ő előbb olyanokat ítél el s kárhoztatott, amikről legkisebb tiszta s rendelt képze se vala, másokat megvetett s a kényes öltözetűeket – kik zsebkendőjökben szép szagot hordanak, jó táncolók sat., vagy kik csak vizet isznak s legtöbbszörre édesekkel élnek – általában puha s asszonyos úrfiának tartotta; midőn annak ugyancsak legénynek kell lenni, ki a gallussal vagy törökkel megmérkőzni bátor.

A kereskedőkről balvélekedés lassankint eltűnik, s a földesúr, ha nem avatkozik is kereskedésbe, oly státus elősegélését minden iparral s tehetséggel fogja eszközölni, mely egy országot a másikkal tart kapcsolatban. Mindazon betyárságok, melyek hazánkat csak dísztelenítik, s a vitézségnek nem különb jelei, mint részegség az erőnek s bátorságnak, lassan elenyésznek; nevelés, csinosodás, türedelem – *tolerantia* –, egyszóval az egész nemzet dísze s valódi ereje pedig nőten nő.

A mesterséges egybegyűlést – koncentrációt – végre vagy a *véletlen*, de csak rövid időre, vagy az *emberi bölcsesség* tartós haszonná eszközlí. S ekként minden kifejlődés, előmenetel, erő, érték és szerencsének legmélyebb sarkalatja.

A KIMŰVELT EMBERFŐ

Ennél lejjebb nem bocsátkozhatunk. Ezen kis gyökérből származik boldogság s viszont átok is az emberiségre, csakhogy az első századokra terjed, s közönségesen akkor fénylik legjobban, midőn szerzője már a föld alatt – az átok pedig sat. jobbadán egyszerre tűnik el.

Az ész erő, s így az ész boldogság. – Tekintsünk csak mélyen a legnagyobb következesek elveire s fenekire, s mint a nyári reggel, oly tisztán fogjuk látni, mennyi bámulásra méltó szivárgott s nem másnann, mint emberi agyvelőből a világra, Kung Fu-ce, Bacon, Franklin és számtalan mások marok nagyságú veleiből!

A véletlen, mely igen sokban látszik *legelső* rugó- s indítóoknak lenni, úgy áll az emberi főhöz, mint a földben lévő arany a bányászhoz, vagy hogy többet mondjak, az országúton fekvő gyűrű az utazóhoz; kiásó vagy felvevő nélkül egyik sem ér semmit: az arany föld gyomrában marad örökké, a gyűrű sárba tipratik.

A tudományos emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma. Ezek *statisztikája* az ország legérdekesb – leginteresszansabb – része. Nem termékeny lapány, hegyek, ásványok, éghajlat sat. teszik a közérót, hanem az ész, mely azokat józanon használni tudja. Igazibb súly s erő az emberi agyvelőnél nincs. Ennek több vagy kevesebb léte a nemzetnek több vagy kevesebb szerencséje. Mi nagy erő egy- vagy több százezer ember, fő nélkül? Nézzük a történeteket a Duna folyta körül 1828- és aztán 1829-ben. Nem a sok katona vívja ki a csatát diadallal, hanem a tábornok által jól elkészült s bölcsességgel vezetett bajnok. Nem annyira a fegyverhordók 5–600 ezres számátúl kell félni, hanem azon *morale pondustúl* – erkölcsi súlytúl – mely tán annyi ember közt hihetőleg rejtekezhetik. S mily természetes, hogy valamely háború kimeneteléről annak mindég meg kell csalatkoznia, ki az ellenség számát s ágyúit veszi csak számba, nem pedig a hadinép műveltségét s vezérinek esztét. – S azért bölcsen cselekszünk, ha – mint hajdan Karthágó Lakedaimónbúl hitt hadvezért, Szicília Athénébúl törvényhozókat, úgy mi is csak kevés idő előtt építőmestereket Olaszországból – ma mechanikusokat Britanniából hozatunk sat. S midőn szinte mindent mechanikai sarkigazságokra lehet végre visszaidézni, tagadhatlan, hogy a kormányozónak vagy fővezérnek maga dolgában úgyszólván mechanikusnak – műszerésznek – kell lenni, hogy alattlévőit jó sikerrel vihesse. Sokszor, ha csak oly szakácsok forognak a konyhában, kik előbb sohasem főztek, vagy csak úri kocsisok ülnek a bakon, ily javaslatot volnánk hajlandók adni: Bizony, hozassunk inkább valahonnan egy bölcsét.